

PERFOMANS „GLASNO ĆUTANJE“ – PREZENTACIJA PREKO INTERNETSKIH PORTALA

BARBARA
MARTINović*

UDK:
7.038.531:004
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Prihvaćeno: 28. svibnja 2017.

Sažetak

U radu se stavlja naglasak na dvije značajke koje su ključne za interpretaciju performansa „Glasno ćutanje“. Prva je da komunikacijski čin šutnje u performansu nosi veću težinu, odnosno značenje od transparenata i predmeta koje je akterica performansa postavljala na sebe ili pored sebe. Šutnja je dala prostor za reakcije i refleksiju pojedinaca, odnosno gledatelja. Druga su značajka mediji, odnosno prezentacija performansa na internetskim portalima koji su u najvećoj mjeri od svih medija popratili performans. Iz analiziranih primjera bit će jasno kakva je bila prezentacija umjetničkoga performansa u medijima, ali i činjenica da se bilo koja interpretacija ili valorizacija performansa mora sagledati analizom i interpretacijom sadržaja medijskih članaka koji su bili ključni element u masovnoj komunikaciji Jelene Topić.

Ključne riječi: *performans; Jelena Topić; mediji; internetski portali; masovna komunikacija*

* Barbara Martinović, asist., Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, barbara.martinovic.bm@gmail.com

Uvod

Performans kao interakcijski čin gotovo uvijek podrazumijeva odnos i komunikaciju gledatelja i aktera performansa; iz te se interakcije često iščitava značenje cijelog performansa. Šutnju kao dominantni element performativne umjetnosti pratimo još od Johna Cagea i Marine Abramović. Poznat je i recentniji primjer performansa „Standing man“ Erdema Gündüza koji je kao politički akt šutnje izведен pred slučajnom publikom na trgu.

Jelena Topić izvela je svoj performans „Glasno ćutanje“ na trgu u Prijedoru u trajanju od trideset i jedan dan. Performans se sastojao od toga da je svaki dan stajala tri sata nepomično na kutiji. Nekoliko puta u tih trideset i jedan dan sa sobom bi ponijela neki predmet poput ispisanoga papira na kutiji, kutije na glavi, muških cipela pored nje, otvoreni i zatvoreni kišobran. Kao konstanta performansa bilo je njezino tijelo i ne-govor, odnosno ne-radnja tijekom ta tri sata. Autorica tijekom trajanja performansa nije dala nijednu službenu ni neslužbenu najavu/izjavu za medije te se njezin performans mogao pratiti isključivo na njezinome *Facebook* profilu na koji je svakodnevno postavljala fotografije toga dana. Ubrzo, performans je prešao granice društvene mreže i gotovo svi bosanskohercegovački, ali i hrvatski mediji prenosili su svakodnevno vijest o „djekoči koja šuti u Prijedoru“.

1. Performans „Glasno ćutanje“

Autorica 26. prosinca 2013. godine objavljuje video na društvenoj mreži Youtube u kojem tijekom 2:09 minuta prvi put govori službeno o performansu.¹ Isti dan objavljuje „Dnevnik ćutanja“ na mrežnoj stranici www.glasnocutanje.com u kojem opisuje svoja opažanja tijekom trajanja performansa.² Ubrzo *Facebook* profil na kojem su objavljivane fotografije performansa i mrežna stranica, uklonjeni su te u ovome trenutku nije moguće doći do tih podataka. Za rekonstrukciju i interpretaciju performansa u mjeri u kojoj je potrebna za ovaj rad, koristit će se dostupni mrežni izvori raznih bosanskohercegovačkih i hrvatskih portala.

Prema kriterijima klasificiranja performansa³ ovo je primjer performansa u urbanome prostoru sa slučajnom publikom. Autorica performansa je i izvođačica performansa, tjelesni performans je izведен kao stvarni, doslovni događaj izravno pred

¹ Usp. <https://www.youtube.com/watch?v=bdSKTieP0nQ> (pristupljeno 23. 6. 2016.).

² Usp. <http://novovrijeme.ba/jelena-topic-otkrila-zasto-je-stajala-i-cutjela-mjesec-dana/> (pristupljeno 24. 6. 2016.).

³ Usp. Miško Šuvaković, *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Horetzky, Zagreb, 2005., str. 452.

publikom. U ovome performansu autorica se koristi svojim tijelom kao glavnim elementom pomoću kojeg kroji performans. Korištenje vlastitim tijelom i komunikacija sa slučajnom publikom, pri čemu gledatelj/gledateljica sudjeluje i time sukreira čin performansa, možemo povezati s performansima Marine Abramović.

Teoretičarka performativne umjetnosti Erika Fischer-Lichte o jednome performansu Marine Abramović piše: „To da Abramović iznenada žiletom sasijeca u vlastito meso teži više od činjenica da je time urezivanjem u kožu usjekla petokraku zvijezdu, odnosno ima veću težinu od značenja koja se mogu pripisati zvijezdi. To da se nešto događa i to što se događa uzbudjuje sve sudionike u predstavi premda na posve različite načine i u različitoj mjeri.“⁴ Upravo to možemo primijeniti i u slučaju performansa Jelene Topić. Naime, činjenica da ona nepomično stoji i šuti tri sata dnevno znakovitija je nego da svaki dan nosi neki natpis ili predmet. Odnos aktera i gledatelja nije konstantan, uloga autorice nije bila pasivna jer je ona u svakome trenutku bila svjesna što se događa oko nje⁵ te je time preuzimala ulogu gledatelja. Istodobno su slučajni gledatelji povremeno preuzimali ulogu aktera poput žene koja je dolazila nekoliko puta do autorice i držala je za ruku da bi jednoga dana nasilno je pokušala maknuti s postolja.⁶ Upravo šutnja i ne-radnja akterice performansa strategija je koja je inicirala promjene uloga gledatelja u aktera i obrnuto.

S obzirom na to da ovdje imamo taj element gledatelja koji u kombinaciji s aktericom djeluju povremeno, to što se događa između njih uvijek se izvršava kao „specifičan socijalni proces, konstituira specifičnu socijalnu zbilju“⁷. Upravo tu specifičnu socijalnu zbilju detaljnije ćemo proučiti analizom odnosa medija i umjetničkoga performansa. U ovome kontekstu valja razjasniti i pojam medijalizirane predstave, odnosno performansa.

Postoji suprotnost između *live* predstave koje se konstituiraju tjelesnom ko-prezentacijom aktera i gledatelja, i medijalizirane predstave u kojima se produkcija i recepcija odvijaju odvojeno jedna od druge. Neki teoretičari performansa poput Peggy Phelan zastupaju ideju da se performans ne smije sačuvati, snimiti ili dokumentirati na bilo koji način jer time ulazi u domenu reproduciranja i izdaje vlastitu ontologiju. Dok teoretičar Philip Auslander zastupa ideju da je *live* performans odavno prešao

⁴ Erika Fischer-Lichte, *Estetika performativne umjetnosti*, TKD Šahinpašić, Sarajevo – Zagreb, 2009., str. 34.

⁵ „Iako sam djelovala odsutno, to je bio samo privid. Bila sam potpuno svjesna svakog trenutka i svih dešavanja oko mene.“ <https://www.youtube.com/watch?v=bdSKTieP0nQ> (1:00 – 1:02), pristupljeno 24. 6. 2016.

⁶ Usp. <http://www.6yka.com/novost/45946/pomahnitala-zena-napala-jelenu-topic> (pristupljeno 24. 6. 2016.).

⁷ Erika Fischer-Lichte, n. dj., str. 210.

u medijalizirani performans između ostalog zato što gotovo svi *live* performansi danas inkorporiraju reproduksijsku tehnologiju, što doprinosi masovnom širenju i dostupnosti performansa.⁸ U primjeru performansa „Glasno ćutanje“ govorimo o medijaliziranome performansu čija je početna ideja bila fotografijom se masovno širiti na društvenoj mreži *Facebook*. Međutim, uklanjanjem fotografija i dnevnika „Glasno ćutanje“ J. Topić je zaokružila ideju da je performans jedinstven upravo u tome neponavljanju i nedostupnosti onoga izvornog. Mora se napomenuti i to da se prenošenjem performansa u medij fotografije gubi jedan dio te izvornosti u vremenu i prostoru kada se izvodi, tako da je i to djelomično reproduciranje.

Prema Fisher-Lichte „tehnički i elektronički mediji mogu samo proizvesti efekte prezentacije, a ne samu prezentaciju jer oni proizvode privid prisutnosti ljudskog tijela time što ga dematerijaliziraju, odnosno od-tjelovljuju“⁹.

Kada govorimo o prezentaciji performansa na internetskim portalima, koristit ćemo se tim terminom u smislu predstavljanja, prezentiranja nečega javnosti.

2. Mediji i masovna komunikacija u kontekstu performansa

Jelene Topić

Vijesti o performansu publika je mogla pratiti gotovo svakodnevno na velikome broju raznih bosanskohercegovačkih i hrvatskih internetskih portala. Pišući o medijima koji su obavještavali o performansu J. Topić za vrijeme njegova trajanja, moramo ponajprije postaviti nešto širi okvir podjele medija i definirati masovnu komunikaciju u kontekstu samoga performansa.

Šira definicija medija odnosi se na svaki izraz, kanal komunikacije koji je posrednik nekoga značenja. U širem smislu, onome kojim se služi i semiotika, mediji su svi oblici komunikacije koji nekim kanalom prenose određene kodove komunikacije. Mreža je prvi medij koji je istovremeno i komunikacijski medij i masovni medij. S obzirom na masovnost poruka i publike, istovremeno je komunikacijski kanal jer omogućava korisnicima da uspostave izravnu komunikaciju.¹⁰ U ovome pregledu analizirat ćemo samo primjere koji su objavljeni na internetskim portalima koji prema ovome pripadaju mediju mreže, odnosno komunikacijskomu i masovnomu mediju istovremeno. To je bitno naglasiti iz više razloga, a jedan od njih jest da je upravo mogućnost komentiranja određene vijesti odnosno komunikacije između

⁸ Usp. isto, str. 78–80.

⁹ Isto, str. 121.

¹⁰ Usp. Katarina Peović Vuković, *Mediji i kultura – ideologija medija nakon decentralizacije*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2012., str. 77–79.

publike utjecala na kreiranje drugih vijesti, ali i na samu masovnu (uvjetno rečeno) interpretaciju performansa.

Prema Gerhardu Maletzkeu, pod pojmom masovne komunikacije podrazumijevamo „onaj oblik komunikacije koji se posreduje disperzivnoj publici putem javnih izjava (dakle, primateљi nisu ograničeni brojem niti su personalno definirani), tehničkim sredstvima (mediji), indirektno (dakle, među komunikacijskim partnerima postoji prostorna, vremenska ili prostorno-vremenska distanca) i jednostrano (dakle, bez zamjene uloga onoga tko odašilje i onoga tko prima poruku“)¹¹. Stoga, o performansu J. Topić koji je kodiran u različita značenja na internetskim portalima, možemo govoriti kao o masovnoj komunikaciji. Da bismo jasnije spoznali kako funkcioniра masovna komunikacija i to primijenili u kontekst primjera J. Topić, sagledat ćemo ga preko primjera Maletzkeove sheme masovne komunikacije:

Maletzke definira komunikatora kao svaku osobu ili skupinu osoba koje sudjeluju u proizvodnji javnih iskaza namijenjenih širenju preko masovnih medija, bilo da to čine kreativno ili u želji da uspostave nadzor. Komunikator se ne promatra izolirano, nego je izložen različitim utjecajima koji su posljedica njegovih socijalnih odnosa, raznih struktura i uvjeta te faktora osobnosti, javnosti kao i slike koju ima o sebi i publici. Pod utjecajem tih čimbenika komunikator bira materijal, oblikuje ga i proizvodi iskaze. Njih Maletzke definira kao simboličke objektivacije koje osoba kao komunikator proizvodi iz sebe tako da kod druge osobe (recipijenta) mogu izazvati, poticati ili modificirati psihičke procese, ali i procese koji su u smislenoj vezi sa značenjem iskazanog.¹²

Jelena Topić komunikator je koji oblikuje svoj iskaz u želji da dođe do recipijenta, u njezinu slučaju taj iskaz je ne-radnja, odnosno mirno stajanje i šutnja. Taj iskaz preko medija kao komunikacijskoga kanala kojim oblikuje značenje svoga iskaza prema vlastitim mjerilima, dolazi do recipijenta koji iskaz doživljava kao član publike ili u nekim drugim relacijama komunikator – iskaz – medij – recipijent.

U tim relacijama prema Maletzkeovoj shemi, svaki od elemenata ima svoja određenja, mogućnosti i prema njima funkcioniра u masovnoj komunikaciji. Recimo, za element medija bitno je uzeti u obzir i to da svaki medij ima svoja ograničenja, time se i sam iskaz komunikatora ograničava ovisno o tome kojim se medijem prenosi recipijentu.

¹¹ Michael Kunczik – Astrid Zipfel, *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*, Znaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2006., str. 24.

¹² Isto, str. 27.

U tome kontekstu često je citirana rečenica Marschalla McLuhana – „Medij je poruka“.¹³ McLuhan time pokušava, između ostalog, ukazati da shvaćanje medija kao neutralnoga posrednika nije točno, sam medij i odabir medija je znakovit. U našem primjeru simboličan je medij mreže, odnosno internetskih portala koji su najviše prenosiли trajanje i događaj performansa J. Topić. Naime, internetski portali podrazumijevaju multimedijalnost, interaktivnost, brzinu objavljivanja vijesti, ali i popularizaciju sadržaja što rezultira time da je sadržaj repetitivan, infantilan, tematski ograničen, prazan i antiintelektualan.¹⁴ Upravo te negativne značajke internetskoga novinarstva obilježile su jednim dijelom performans J. Topić. Kao medij koji je najvećim dijelom popratio njezin performans, gotovo svaka vijest o tome bila je prazna i antiintelektualna te je pokazala razinu (ne)zainteresiranosti i (ne)obrazovanosti gotovo svih bosanskohercegovačkih internetskih portala.

Primanje iskaza recipijenta kao elementa masovne komunikacije u Maletzkeovoj shemi ovisi o izboru medijskoga sadržaja, socijalnome kontekstu, iskustvu i efektu samoga sadržaja, o samoslici i psihološkome profilu recipijenta.¹⁵ Dakle, svaki od elemenata u njegovoj shemi masovnoga komuniciranja utječe na način na koji će iskaz komunikatora doći do recipijenta pomoću nekoga medija. U ovom radu neće-mo promatrati svaki od utjecaja zasebno, već ćemo u nešto širim okvirima analizirati odnos medij – umjetnost u slučaju performansa Jelene Topić.

3. Prezentacija performansa na internetskim portalima

Za prezentaciju performansa na internetskim portalima i u svrhu analize citirat ćemo članke s odabranih internetskih portala. U odabiru članaka od velike važnosti je upravo repetitivnost sadržaja tako da se u većini primjera isti tekst objavljuje na nekoliko portala samo s drugim naslovom. U određenim slučajevima i naslov se ponavlja s istim tekstrom na više portala. Glavni kriterij za odabir portala bio je regionalnost i ciljana publika, odnosno odabrani su portali s različitim ciljanim čitateljstvom i portali različitih regija.

„Lepa i obrazovana: Ova devojka mesec dana stoji na trgu i čuti!“¹⁶ naslov je jednoga članka na internetskome portalu. Umjesto imenovanja akterice, novinar/novi-

¹³ Usp. Denis McQuail – Sven Windahl, *Communication models for study of mass communications*, Routledge, New York, 2013., str. 46.

¹⁴ Usp. Denis McQuail, *Mass Communication Theory: An Introduction*, Sage Publications London, 1983.; citirano prema: Vanesa Benković – Ivan Balabanić, „Analiza sadržaja najposjećenijih hrvatskih portala“, *Medijska istraživanja*, 16 (2010.) 2, str. 46.

¹⁵ Usp. D. McQuail – S. Windahl, n. dj., str. 47–48.

¹⁶ <http://www.kurir.rs/lepa-i-obrazovana-ova-devojka-mesec-dana-stoji-na-trgu-i-cut-članak-1045533> (pristupljeno 25. 6. 2016.).

narka poseže za izrazom „lepa i obrazovana“ u svrhu privlačenja pažnje čitatelja dok u isto vrijeme iz toga naslova iščitavamo rodni stereotip koji služi pojednostavljinju, banaliziranju i tipiziranju događanja u kojem sudjeluje djevojka.

Iz teksta članka¹⁷ iščitavamo specifičan jezik medija, odnosno „popularnog novinarstva koji je prožet nekim elementima izravnosti i živopisne specifičnosti jezika radničke klase“¹⁸. Tekst je pun izraza koji ustvari sam performans mistificiraju ili banaliziraju. Objašnjenje gradskoga slikara prezentirano u cijelome tekstu pridodaje se mistifikaciji samoga događaja kao umjetnosti koja je teško razumljiva. Njegov komentar na performans jedan je od rijetkih koji će tijekom performansa ocijeniti taj događaj kao dio umjetničkoga performansa. U članku je postavljen i videoisječak u kojem novinari zaustavljaju na trgu prolaznike i pitaju što misle zašto djevojka stoji i šuti.¹⁹ Iz prvoga odgovora iščitavamo reakciju suošjećanja i želje da se pomogne iz nekoga razloga akterici, dok iz drugoga odgovora gledatelj performans vidi kao neku vrstu prosvjeda koju (iako ne zna o čemu je riječ) podržava.

Neki od naslova koji prenose gotovo iste informacije o performansu su: „Već 23 dana stoji na kutiji i čuti: misteriozna djevojka s trga u Prijedoru dobila je društvo!“²⁰, „Misterija u Prijedoru: Djevojka mjesec dana stoji na trgu i šuti!“²¹, „Prijedor: Dok djevojka stoji i šuti, oko nje lete šake!“²², „Djevojka s dva fakulteta mjesec dana stoji na gradskom trgu i šuti“²³, i „Misteriozna djevojka zaokupila BiH: Mjesec

¹⁷ „Ovo je Jelena Topić, Prijedorčanka koja se, pre nepun mesec dana ukipila na glavnom gradskom trgu. Na izvrnutoj kutiji nepomično стоји preko dana, ne progovara i gleda u jednu tačku. Gledaju je i sugrađani i ništa im nije jasno. Djevojka, koja je završila jedan fakultet, a na drugom treba da diplomira, ostaće najveća gradska misterija. Barem dok ne progovori. Jedni objašnjavaju da protestuje zbog nezaposlenosti, jer je završila dva fakuleta, a drugi ocenjuju da je reč o snimanju dramskog rada. (...) Mirko Šević, slikar i vajar iz Prijedora, istakao je da sve što Topićeva radi pripada savremenoj umetnosti, teško razumljivoj prosečnom čovjeku. – Njena poruka čitnjom još je jača u vremenu kada posvuda vlada galama – rekao je Šević.“ <http://www.kurir.rs/lepa-i-obrazovana-ova-devojka-mjesec-dana-stoji-na-trgu-i-cutii-clanak-25.6.2016.>.

¹⁸ Katarina Peović Vuković, n. dj., str. 29.

¹⁹ Neki od odgovora su: „Imamo li ovo ikome da kažemo? Daj pomozite djevojci! Pomozite, molim vas!“, „Očito joj nešto smeta. Jako mi je draga da ima takvih ljudi koji su spremni tako nešto promjeniti.“ <http://www.kurir.rs/lepa-i-obrazovana-ova-devojka-mjesec-dana-stoji-na-trgu-i-cutii-clanak-25.6.2016.>.

²⁰ <http://www.6yka.com/novost/45802/vec-23-dana-stoji-na-kutiji-i-cutii-misteriozna-djevojka-s-trga-u-prijedoru-dobila-drustvo> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

²¹ <http://mojkontakt.com/2013/10/misterija-u-prijedoru-djevojka-mjesec-dana-stoji-na-trgu-i-cutii-video/> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

²² <http://www.dnevno.hr/vijesti/regija/video-prijedor-dok-djevojka-stoji-i-suti-oko-nje-lete-sa-ke-102042> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

²³ <http://dubrovackidnevnik.rtl.hr/vijesti/djevojka-s-dva-fakulteta-mjesec-dana-stoji-na-gradskom-trgu-i-suti-video> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

dana stoji i šuti“²⁴. Iz naslova je vidljivo da se performansu pripisuju i ponavljaju tri značenja – misterija, stajanje i šutnja. Iz članaka se također iščitava da, bez obzira na objekte i natpise koje J. Topić ponekad postavlja pored sebe kao dio performansa, ono što najviše ispunjava tu misteriju jest upravo ta ne-radnja, odnosno šutnja i stajanje. S druge strane, iščitava se i određeni senzacionalizam u naslovima poput „Dok djevojka stoji i šuti, oko nje lete šake“.

U članku pod naslovom „Ćutajuća Jelena: Neobičan potez mlade Prijedorčanke“²⁵ autor daje nešto potpuniji tekst o performansu, iako je i dalje svaka rečenica obavijena velom tajanstvenosti čak i kada spominje da „dio Prijedorčana misli da je to *neki* njen umjetnički izražaj“, čime ograjuće sebe kao autora koji (ne) potvrđuje da je riječ o performansu. Stavlja naglasak na činjenicu da narod „izmišlja“ zašto autorica izvodi svoj performans što potvrđuje audiozapisi kratkih intervjuja s prolaznicima.²⁶ Međutim, upravo njihova reakcija, odnosno njihovo učitavanje značenja njezinu performansu jedan su od ključnih dijelova relacije medij – umjetnost.

Relacija prema sebi, svijetu i jedno prema drugom, sve su konstituirane kroz reverzibilnost gledanja i onoga da budemo gledani, percipiranja i onoga da jesmo percipirani. Tijelo je istovremeno subjekt i objekt, a u dijalogu (recimo produkcije i recepcije umjetničkog djela) dva subjekta su involvirana (onaj koji proizvodi

²⁴ <http://dnevnik.hr/vijesti/svijet/video-misteriozna-djevojka-zaokupila-bih-mjesec-dana-stoji-i-suti---308029.html> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

²⁵ „Svojim performansom privukla je veliku pažnju u Prijedoru, ali i van granica BiH, ponajviše jer nikome nije jasno niti ona želi da otkrije šta je razlog toga što radi. Jelena stoji po nekoliko sati, a poslije toga se vraća normalnim životnim tokovima. Zovu je živi kip na prijedorskom trgu. (...) No čutnja je ono čime najviše privlači pažnju, ne samo sugradana već i cijele regije. Narod kao narod – izmislio je već na desetine razloga zbog čega Jelena izvodi svoj performans. Najbrojniji su oni koji misle da je njen način da protestuje jer nema posla, ima završen jedan fakultet, a drugi pri kraju. Govori i četiri jezika. (...) Zanimljivo je i to da na postolju na kojem stoji obično svaki dan napiše i drugačiju poruku. Do sada je napisala: ‘Pričala ili čutala, niko me ne čuje’, ‘Jadna ne bila’, ‘Izolacija’, ‘Isključena’. ‘Treba mi društvo’. Jedan dan je pored sebe postavila i nagu lutku. Dio Prijedorčana misli i da je to neki njen istraživački performans ili umjetnički izražaj.“ <http://www.slobodnaevropa.org/a/cutajuca-jelena-neobican-potez-mlade-prijedorcanke/25145975.html> (pristupljeno 26. 6. 2016.)

²⁶ Neki od odgovora na pitanje „Zašto šuti?“ su: „Ovo je bruka i sramota šta se dešava ovdje. Ovako dijete da stoji ovdje mjesec dana, pa to je nevjerovatno. Je li stid ove države? I opštine? Što je trebalo da se ovo dijete zapusti pa da ovako trpi i pati?“, „Nešto je možda nervira i sekira i tako. Zbog toga i stoji. Da to vidi narod i republika.“, „Svojim čutanje govori sve! Svi mi koji smo riječima govorili kakvo je stanje dobili smo po leđima. Ja i moja djeca ispaštamo. Istjerali su me iz poduzeća tri godine mi do penzije. Djeca mi isto tako. Gledam svoje dijete, gledam nju ovdje.“, „Nije ona izjavila šta traži šta želi. Nego stoji i čuti, ne znam šta s tim hoće da postigne. Mnogi su pokušavali, jest da je ovo bruka i sramota za ovu državu i ovaj grad, ali mislim da ne može ništa postići.“ <http://www.slobodnaevropa.org/a/cutajuca-jelena-neobican-potez-mlade-prijedorcanke/25145975.html> (pristupljeno 26. 6. 2016.)

umjetnost i onaj koji interpretira umjetnost), oni su suradnici u konzumiranju te recipročnosti.²⁷ U ovome su nam primjeru upravo ti slučajni prolaznici oni koji interpretiraju performans učitavajući značenja na osnovi toga što poistovjećuju sebe kao subjekta s aktericom performansa. Ona tada postaje neka vrsta nadsubjekta koja u ime naroda/republike/države stoji i šuti. Taj dijalog između gledatelja i performansa koji prenose mediji upravo je onaj dijalog u kojem se izmjenjuju uloge objekta i subjekta, učitavaju se značenja i reflektira se svijest samoga gledatelja.

Unatoč tomu što je J. Topić gotovo svaki dan nosila različite natpise i predmete sa sobom na trg, u želji da se objasni događaj jedan je od natpisa znakovito najviše popraćen vijestima na internetskim portalima. Naime, dvadeseti dan performansa Jelena Topić je ponijela sa sobom transparent na kojem je pisalo „Hoće li me itko oženiti?“. Taj dan su mediji posebnu pažnju pridodali toj poruci (za razliku od ostalih) te prenosili vijest s naslovima: „Tajanstvena Prijedorčanka s trga: Hoće li me netko oženiti?“²⁸, „Mlada Prijedorčanka istakla transparent: Hoće li me netko oženiti?“²⁹, „Nisu je vidjeli da jede i piye niti ide u toalet, djevojka koja je zaintrigirala regiju: Hoće li me netko oženiti?“³⁰, „Prijedorčanka stoji na trgu i pita hoće li je itko oženiti“³¹, „Prijedorčanka hoće da se uda?“³², „Progoverila devojka-kip: Hoće li netko da me oženi?“³³. Iz naslova je vidljivo da se ističe tajanstvenost i mladost žene (što opet na određeni način možemo pridodati rodnoj stereotipizaciji), također je znakovito da je upravo taj transparent najbrojnije predstavljen u naslovu vijesti o performansi Jelene Topić. Posljednji naslov je zanimljiv upravo zbog toga što podrazumijeva to da prijašnjim transparentima koje je J. Topić nosila, ona nije „govorila“, međutim ovim je konačno „progoverila“. Odnosno, progoverila je onim jezikom koji je većini jasan, ima u sebi dozu senzacionalizma, ali i poigravanja s gledateljima.

²⁷ Usp. Amelia Jones, *Body art: Performing the Subject*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1998., str. 41.

²⁸ <http://www.haber.ba/vijesti/bih/60919-hoce-li-me-neko-ozeniti-foto> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

²⁹ <http://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/mlada-prijedorcanka-istikla-transparent-hoce-li-me-neko-ozeniti/52wd369> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

³⁰ <http://www.hercegovina.info/mediji/source-ba/nisu-je-vidjeli-da-jede-i-pije-niti-da-ide-u-toalet-djevojka-koja-je-zaintrigirala-bih-i-regiju-hoce-li-me-neko-ozeniti-27<52>

³¹ <http://www.abc.ba/novost/15505/prijedorcanka-stoji-na-trgu-i-pita-hoce-li-je-neko-ozeniti> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

³² <http://mondo.rs/a626463/Info/Ex-Yu/Prijedorcanka-hoce-da-se-uda.html> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

³³ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Ex-YU/353932/Progoverila-devojkakip-Hoce-li-neko-da-me-ozeni> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

Upravo u tome tekstu članka³⁴, koji kao većina ostalih prenosi samo reakcije prolaznika, iščitavamo tri informacije oko kojih se kroji razlog njezina stajanja i šutnje – prosvјed zbog nezaposlenosti jer je završila jedan fakultet, uskoro treba diplomirati na drugome, želi se udati, to je dio diplomskoga rada na Akademiji umjetnosti. Prvi razlog koji ovaj tekst, ali i ostali tekstovi ističu je upravo projiciranje kolektivnoga problema na subjekt koji izvodi neki događaj na takav način da upravo šutnjom ostavlja mjesto interpretaciji gledatelja. Drugi razlog koji se navodi jest želja za udajom, što bi mogli tumačiti kao razlog koji je subjektivan, ali jednakoj jasan i prihvativljiv kolektivu kao i prvi razlog. Treći razlog je jedina valjana informacija i najvjerojatnija u cijelome kontekstu, međutim, kao što smo prethodno naveli, u jednome od članaka se spominje kao „*neki* njen umjetnički izričaj“ dok se ovdje „*prepostavlja* da je njen diplomski rad“. U oba slučaja taj se razlog predstavlja kao nešto nejasno, izvan shvaćanja kolektiva, time i manje bitno.

Interakcija između akterice performansa i gledatelja, koja je istovremeno i interakcija medija kao gledatelja i J. Topić, predstavlja dio masovne neverbalne komunikacije. Uobičajeni proces koji se događa kada se ljudi suoče s nejasnim i/ili proturječnim verbalnim i/ili neverbalnim porukama sastoji se od tri koraka: 1. reakcija u vidu konfuzije i nesigurnosti; 2. potraga za dodatnim informacijama koje će pojasniti situaciju; 3. ako ne uslijedi pojašnjenje, reakcija negodovanja, povlačenja ili čak neprijateljstva.³⁵ Upravo su prve dvije reakcije vidljive u tekstovima i naslovima članaka internetskih portala koje smo predstavili. Treća je reakcija djelomično ostvarena dva mjeseca nakon performansa kada je akterica performansa objavila video i dnevnik u kojem je objasnila o čemu je bio performans.

Ja sam Jelena Topić. Rođena sam 1984. u Prijedoru. Apsolvent sam na Akademiji umjetnosti u Banjaluci, na Odsjeku za filmsku i TV režiju. Danas, 26. decembra 2013. godine, prvi put se obraćam javnosti povodom performansa koji sam izvela u svom rodnom gradu. Performans je trajao 31 dan u kontinuitetu od 27. septembra do 27. oktobra 2013. godine. Izvela sam ga direktno pred publikom – građanima Prijedora,

³⁴ „Da nisam oženjen, rado bih. Izdržljiva je i uveren sam da će imati bar nekoliko bračnih ponuda – rekao je jedan od prolaznika. (...) U međuvremenu, za kaiš su joj zakačili i vizitkartu s imenom direktora lokalnog Fonda za zapošljavanje. Neki su, mahom penzioneri, pokušali i da je ‘nagrade’ kojom markom, a redovno joj donose i jabuke. (...) Podsetimo, Topićeva je student Akademije umjetnosti, a ima i diplomu Ekonomskog fakulteta, i prepostavlja se da je reč o njenom diplomskom radu ili protest zbog nezaposlenosti, a ko zna, možda joj se i udaje?“ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Ex-YU/353932/Progovorila-devojkakip-Hoce-li-neko-da-me-ozeni> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

³⁵ Usp. Judith A. Hall – Mark L. Knapp, *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*, Naklada Slap, Zagreb, 2010., str. 13.

kao i posredstvom medija – putem društvene mreže Facebook. Svakog dana od 10:00 do 13:00 časova stajala sam na drvenoj kutiji, koja mi je služila kao postolje bez obzira na vremenske uslove i dešavanja oko mene. Trideset i prvi dana vratila sam kutiju staru namjenu i ispunila je drvima za ogrjev. Tokom tri časa performansa dnevno bila sam nepomična poput kipa, zadržavajući pozu koju sam zauzela prvog trenutka. (...) Koristila sam sopstveno tijelo kao osnovno umjetničko sredstvo u prenošenju određenog koncepta – autorefleksije pojedinca, društva i medijske slike. Ideja performansa je bila da ljudi u meni kao u ogledalu spoznaju sebe, svoj odnos prema drugima i odnos prema stvarnosti u kojoj djeluju. Ujedno sam otkrivala sopstveni identitet u sklopu istih okvira. Prikupljeni audio i video materijal iskoristiću za multimedijalnu izložbu i dokumentarni film. Mom najbližem saradniku tokom ovog projekta isti materijal poslužiće za pisanje stručnog rada iz oblasti komunikologije s naglaskom na neverbalno masovno komuniciranje. Naglasila bih da nisam dala nijednu zvaničnu ni nezvaničnu izjavu za medije. Ovaj projekat je financiran isključivo od strane porodice i prijatelja.³⁶

Već idući dan veliki broj bosanskohercegovačkih internetskih portala objavio je njezin video objašnjenja uz tekst koji je većinom preuzet iz priloženoga videa. Neki od naslova su bili: „Otkrila se Jelena, djevojka s kutije!“³⁷, „Prijedorčanka koja je čutala na kutiji, otkrila svoju tajnu“³⁸, „Prijedorčanka konačno progovorila i otkrila sve!“³⁹, „Riješena misterija: Jelena Topić progovorila“⁴⁰, „Prijedorčanka napokon otkrila zašto je stajala na trgu i čutala“⁴¹ i „Nije srpski čutati: zbog čutanja Jeleni Topić danima priječeno“⁴². Bez poznavanja prethodnih članaka o performansi, prva tri naslova prije bi svrstali u vijesti o nekoj slavnoj osobi koja se „otkrila“, koja je „otkrila svoju tajnu“, „otkrila sve“. Upravo po rečeničnoj konstrukciji ova bi tri naslova svrstali u neke *lifestyle*, *beauty* ili pak *celebrity* vijesti/rubrike koje su stereotipno tipično ženske. Takvim se iskazima banalizira i minorizira čin performansa, odnosno čin „otkrivanja“ razloga performansa same akterice. Ostali se naslovi većinom tiču riješenoga misterija, dok posljednji naslov tipičnim izvlačenjem iz konteksta postavlja u naslov članka nešto što nema gotovo nikakve direktne veze s videom u kojem akterica progovara o performansu.

³⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=bdSKTieP0nQ> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

³⁷ <http://www.naslovi.net/2013-12-27/vesti-online/otkrila-se-jelena-devojka-sa-kutije/8339511> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

³⁸ <http://www.novimagazin.rs/opusteno/prijedorcanka-koja-je-cutala-na-kutiji-otkrila-svoju-tajnu-video> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

³⁹ <http://www.senzacija.co.ba>Showbiz/Prijedorcanka-konacno-progovorila-i-otkrila-sve-VIDEO/8933.html> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

⁴⁰ <http://bportal.ba/rije%C5%A1ena-misterija-jelena-topi%C4%87-progovorila-video/> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

⁴¹ <http://portalanalitika.me/clanak/128381/video-prijedorcanka-napokon-otkrila-zasto-je-staja-la-na-trgu-i-cutala> (pristupljeno 26. 6. 2016.).

⁴² http://www.slobodna-osna.ba/vijest/12073/nije_srpski_cutati_zbog_cutanja_jeleni_topic_dani_ma_prijeceno.html (pristupljeno 26. 6. 2016.).

Zaključak

Prema shemi masovnoga komuniciranja koja je prethodno prikazana i prema primjera koji su analizirani, jasno je da su odnosi komunikatora (akterica performansa), iskaza (šutnja, stajanje), medija (internetski portali) i recipijenata (slučajni prolaznici koji su komentirali/reagirali) išli u više smjerova te da su djelomično bili međuvisni. Iz analiziranih primjera vidimo da su mediji ponekad preuzimali ulogu gledatelja koji su učitavali svoja značenja u performans, recipijenti ulogu komunikatora koji daju vlastite iskaze koje dalje šire medijima, dok je komunikator ostao fiksan u izrazu šutnje (za razliku od natpisa koji su se vjerojatno mijenjali i prema reakcijama u medijima). Poigravanje s odnosom subjekta i objekta, refleksijom pojedinca, odnosom individualnoga i kolektivnoga sve se to odvijalo posredstvom medija koji su djelomično prezentirali performans i time krojili vlastite interpretacije koje su opet utjecale na svaki element masovne komunikacije.

Tekstovi internetskih portala o performansi tijekom njegova trajanja evidentno su često bili vođeni željom za senzacijom, ali i nedostatak istraživačkoga ili barem informiranoga novinarstva doveo je do toga da su viesti o tome bile nepotpune, upitno pismene i svojim tekstom prije bi vijest pripisali vijestima iz *showbizza* ili nekih drugih sličnih rubrika. Prezentirali su performans mistificirano i/ili banalizirano u svrhu senzacije.

Kao dominanta njezina performansa pojam šutnje rastezljiv je prema tome koliko recipijenti učitavaju svoja značenja u nju. Kao što Herta Müller piše da šutnja nije pauza u govoru, već stvar sama za sebe, tako je ova šutnja dala mogućnosti učitavanja rodnih, socijalnih i političkih značenja performansu. Medijska prezentacija bila je sadržajno površna, međutim i kao takva ona je jedna od reakcija koje učitavaju značenja i sukreibaju performans. Upravo zbog toga performans Jelene Topić trebao bi se sagledati i putem medijske prezentacije kako bismo obogatili moguće interpretativne horizonte.

'LOUD SILENCE' PERFORMANCE – ITS PRESENTATION ON THE INTERNET PORTALS

The paper focuses on two features crucial for the interpretation of the 'Loud Silence' performance. The first is that the communicative act of silence in the performance carries more weight, i.e. the significance of the signs and objects the performer has placed on herself or next to herself. Silence has created some space for reactions and reflections of individuals or viewers. Another feature is the media, that is, the performance presentation on the Internet portals which have, more than the other media, followed the performance. The analyzed examples will explain what the presentation of artistic performance in the media is like, as well as the fact that any interpretation or valorization of performance must be done through the analysis and interpretation of the contents of media articles significant for the mass media communication of Jelena Topic.

Key words: *performance; Jelena Topic; media; Internet portals; mass communication*

